

УДК 334.724+655.5

Л. А. Швайка

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ВИДАВНИЧОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Наводяться результати оцінювання основних чинників розвитку видавничого підприємництва. Виділяються чинники, які формують сукупні попит і пропозицію. Рекомендуються заходи з удосконалення механізмів регулювання розвитку видавничого підприємництва.

The mark's results of the main criterion of publishing enterprise's development are given. The factors that form gross demand and gross supply are emphasized. There are recommended arrangements for improvement mechanisms of regulation publishing enterprise's development.

Проблеми розвитку сучасного вітчизняного видавничого підприємництва впродовж тривалого часу є предметом дослідження науковців і фахівців галузі. Наукові пошуки зводяться в основному до коментарів кількісних параметрів стану українського книговидання, оцінки сучасного ринку видавничої продукції, критики органів державної влади та управління щодо відсутності стратегії розвитку галузі, недосконалих механізмів регулювання її функціонування, нехтування інформаційною безпекою країни. Практично не проводяться комплексні дослідження причин і тенденцій сучасного стану книговидання в контексті розвитку національної економіки та світової видавничо-поліграфічної справи.

Мета даного дослідження полягає в оцінці основних чинників, які забезпечують розвиток видавничого підприємництва, та виробленні більш дієвих механізмів регулювання галузі.

Для розвитку видавничої справи необхідна сукупність передумов, які формуватимуть зростаючий сукупний попит і сприятимуть його задоволенню. Ці передумови повинні бути взаємопов'язаними та збалансованими і створювати гармонійну систему інтересів. Порушення будь-якого елемента призводить до дисбалансу всієї системи і не сприяє розвитку галузі. Завдання регулювання галузі полягає в запобіганні дисбалансу або його оперативному усуненні.

Центральним елементом у системі розвитку видавничого підприємства є середовище споживачів, які формують сукупний попит на видавничу продукцію під впливом індивідуальних і колективних потреб. Індивідуальні потреби споживач задовольняє шляхом придбання видавничої продукції в книготорговельній мережі. Рівень їх задоволення залежить від цін на видавничу

продукцію та доходів споживачів. Колективні потреби у видавничій продукції задовольняються через систему бібліотек та державних установ і залежать, окрім цін, від рівня державного фінансування.

Аналіз та оцінка середовища споживачів видавничої продукції засвідчили, що розвиток галузі в майбутньому стримується рядом існуючих сьогодні причин, зокрема:

низьким рівнем платоспроможності основних верств населення, який спричинив зміну місця видавничої продукції в складі суспільних потреб;

загальною тенденцією зменшення інтересу до читання і перегляду видавничої друкованої продукції;

появою альтернативних носіїв інформації, що активно розвиваються і широко використовуються для потреб освіти та науки;

недостатнім фінансуванням закладів культури, освіти, науки, що спричиняє застій при комплектуванні бібліотечних фондів.

Важливою передумовою розвитку видавничої справи є авторське середовище, що продукує інформаційний ресурс, який є основою всієї видавничої діяльності. Він розглядається як вихідна база підприємницької діяльності у видавництві, те, на що спрямована праця всіх учасників видавничого процесу. Аналіз та оцінка цієї передумови розвитку галузі засвідчили, що сьогодні в Україні відчувається дефіцит хороших авторів, а їхня праця оплачується мізерно. Якщо й надалі авторська винагорода не буде складати основу всіх операційних видавничих витрат, то розвиток вітчизняного книговидання може стримуватися відсутністю оригінальних авторських проєктів.

Видання зарубіжних авторів пов'язане з наявністю у видавництвах фінансових ресурсів, необхідних для придбання авторських прав. Окрім того, достатні обсяги фінансових ресурсів у видавництвах спроможні забезпечити нормальний хід виробничого процесу, унезалежити їх діяльність і розвиток.

Аналіз та оцінка рівня забезпеченості вітчизняних видавництв фінансовими ресурсами показали, що більшість з них є фінансово не стабільними і не стійкими. Причому державні видавництва знаходяться в значно гіршому фінансовому стані порівняно з недержавними, оскільки не можуть отримати банківських кредитів, залежать від орендодавців приміщень, не мають переваг при отриманні держзамовлення, більш залежні від органів державного управління та влади.

Розвиток видавничого підприємництва найкраще забезпечений видавничими працівниками, здатними на високому рівні організувати редакційно-виробничий процес, управлінську та маркетингову діяльність, тісно пов'язаний з поліграфічною базою, яка розглядається як матеріально-технічна основа галузі книговидання. Аналіз показав, що, незважаючи на те, що кожного року кількість поліграфічних підприємств збільшується на 12 – 13%, якісні та доступні за ціною послуги знайти важко. Вартість основних фондів поліграфічних підприємств щороку зростає на 3 – 8%, однак у галузі переважає (64,3%) устаткування з терміном експлуатації понад десять років, яке неспроможне забезпечити

високу якість поліграфічних послуг. Офіційні статистичні дані свідчать про зростання матеріальних витрат на поліграфічних підприємствах. Лише за 2002 – 2003 рр. вони збільшилися з 53,6 до 61,6% і спричинили ріст цін на комплекси поліграфічних робіт.

В умовах ринкових відносин зростає значення мережі книгопоширення, яка відіграє роль зв'язуючого елемента між виробниками видавничої продукції та її споживачами. Аналізом встановлено, що зруйнована в перші роки ринкових перетворень система книжкової торгівлі поступово відроджується і набуває принципово інших якісних форм. Тому розвиток видавничої галузі в майбутньому залежить від оперативності трансформаційних процесів саме у сфері торгівлі видавничою продукцією. Йдеться насамперед про зміну умов продажу вітчизняної та іноземної видавничої продукції, зменшення експансії ринку з боку виробників видавничої продукції інших країн.

Важливою передумовою розвитку вітчизняної видавничої справи є формування досконалого внутрішнього механізму господарювання кожним видавництвом та видавничою організацією. Аналіз показав, що в більшості видавництв внутрішній механізм господарювання значно відстає від змін у зовнішньому середовищі. Він громіздкий, негнучкий, слабо адаптований до змін, що робить видавництва та їх продукцію неконкурентоспроможними.

Сучасний розвиток видавничого підприємництва в більшій мірі став узалежненим від чинників внутрішнього середовища – наявності чіткої стратегії розвитку, ефективного керування ресурсами видавництв, оперативного реагування на зміни зовнішнього середовища та дієві механізми адаптації до цих змін.

Проведене дослідження показало, що в найближчі роки істотних зрушень у вітчизняному видавничому підприємстві не відбудеться, оскільки не створені для цього необхідні передумови. Не буде зростання кількості потенційних споживачів видавничої продукції через зменшення чисельності населення країни, особливо учнівської молоді, її відтік за кордон, втрату інтересу до читання, невисоку купівельну спроможність громадян, старіння нації тощо.

Пропозиція вітчизняних видавничих підприємницьких структур також матиме невизначені тенденції, оскільки залежить від фінансових можливостей. Нестача коштів не сприятиме реалізації цікавих видавничих проектів через обмежені можливості придбання інформаційних і матеріально-технічних ресурсів.

Для розвитку вітчизняного видавничого підприємництва в майбутньому необхідно чітко сформулювати на державному рівні довготривалі стратегічні альтернативи прогресу галузі залежно від місії та цілей різних груп суб'єктів господарювання. Мова йде про підприємницькі структури з випуску та розповсюдження навчальної літератури для системи освіти всіх рівнів, довідкових, енциклопедичних видань, красназавчої, перекладної літератури тощо.

Що стосується державної підтримки, то необхідно переорієнтувати її на стимулювання попиту, який буде впливати й формувати пропозиції видавничих

структур. Стимулювання попиту за участю держави може здійснюватися шляхом збільшення фінансування бібліотек, введення пільгового кредитування, зменшення податків для всіх учасників книговидавничого процесу тощо.

Основними передумовами розвитку видавничого підприємництва повинні стати готовність управлінської команди кожного видавництва змінити погляд на своє місце і роль в інформаційному процесі країни, удосконалити внутрішній механізм господарювання, який повинен спиратися на маркетингову концепцію розвитку. Необхідно здійснити масштабну й оперативну реструктуризацію, розглядаючи її як один із способів свого розвитку в майбутньому.

Задля зміцнення ринкових позицій дрібним видавництвам доцільно було б об'єднати свої потужності та ресурси шляхом злиття або приєднання. Великим і середнім видавництвам слід активніше інтегруватися з поліграфічними підприємствами й книжковою торгівлею, розвиваючи таку мережу як на всій території країни, так і за її межами.

Однак основний чинник розвитку видавничого підприємництва полягає, на нашу думку, у поліпшенні соціально-економічного становища країни та кожного її громадянина зокрема, що стимулюватиме попит і пропозицію в різних видах інформаційних ресурсів.

Без проведення таких змін розвиток видавничого підприємництва не має перспектив, а це означає, що в умовах подальшої глобалізації Україна не зможе здійснити своєї інформаційної безпеки, підвищити культурно-освітній рівень членів суспільства, зберегти національні традиції та культурні надбання та й, зрештою, свою автентичність.

Економічний розвиток суб'єктів видавничого підприємництва не можливий без урахування наявних і потенційно можливих передумов. Виділяються передумови, які формують сукупний попит, – ціни на видавничу продукцію, доходи різних груп споживачів, їх кількість, рівень державного фінансування, інтерес до видавничої продукції, її місце серед інших носіїв інформації. Аналіз і оцінка цієї групи чинників свідчать про відсутність реальних передумов для розвитку.

До чинників сукупної пропозиції належать забезпеченість підприємницьких структур інформаційними, матеріально-технічними, трудовими і фінансовими ресурсами, розвиненість книготорговельної мережі і внутрішнього механізму господарювання. Встановлено, що сукупна пропозиція в найближчий час не матиме чітко означених тенденцій розвитку.

Рекомендується на державному рівні сформувати довготривалу стратегію розвитку галузі, переорієнтувати державну підтримку на стимулювання попиту, провести реструктуризацію суб'єктів господарювання, оптимізувати їх організаційну структуру відповідно до вимог часу.